

GCF-XMK barqaror suv infratuzilmasini kengaytirish bo'yicha grant

E&S boshqaruv tuzilishi¹

2024-yil mart

¹ XMK Barqarorlik asoslari va bu ESMF tarkibiga kiritilgan boshqa tegishli hujjatlar bilan bog'liq matn XMK tomonidan e'lon qilingan ochiq manbalardan olingan; ushbu hujjatlarning to'liq to'plamidan foydalanish uchun ularni bu yerda topish mumkin [Qoidalar va standartlar \(ifc.org\)](https://www.ifc.org). Grantning E&S Boshqaruv tuzilishini tushunishda muammolar yuzaga kelsa, ingliz tilidagi versiya tarjima qilingan versiyalarga nisbatan ustunlik qiladi. Iltimos, XMKning nashr qilingan siyosatlari ustunlik qilishini yodda tuting, chunki bu yerda faqat qisqa bayoni keltirilgan.

Mundarija

I.	KIRISH.....	3
A.	Grant sharhi	3
II.	GRANT ASOSIDA E&S MENEJMENT YONDASHUVI.....	4
A.	XMK ekologik va ijtimoiy barqarorlik siyosati.....	5
B.	XMK Samaradorlik standartlari (2012).....	5
1.	1-samaradorlik standarti: Ekologik va ijtimoiy xavf hamda ta'sirlarni baholash va boshqarish....	6
2.	2-Samaradorlik standarti Mehnat va ish sharoitlari.....	9
3.	3-Samaradorlik standarti Resurs samaradorligi va ifloslanishning oldini olish	9
4.	4-Samaradorlik standarti Hamjamiyat salomatligi, himoyasi va xavfsizligi	10
5.	5-Samaradorlik standarti Yerlarni sotib olish va majburiy ko'chirish	10
6.	6-samaradorlik standarti: Biologik xilma-xillikni saqlash va jonli tabiiy resurslarni barqaror boshqarish.....	12
7.	7-Samaradorlik standarti: Mahalliy xalqlar	12
8.	8-Samaradorlik standarti Madaniy meros.....	14
III.	XMK Samaradorlik standartlari bo'yicha yo'riqnomalar	14
IV.	JBG EHS ko'rsatmalari	14
A.	EHS bo'yicha umumiy ko'rsatmalar	15
B.	Suv va kanalizatsiya uchun atrof-muhit, salomatlik va xavfsizlik bo'yicha ko'rsatmalar (2007).....	15
V.	GENDER.....	16
VI.	LOYIHANI TAYYORLASH VA AMALGA OLISHDA E&S XAVFLARINI BOSHQARISH	17
A.	Ekologik va ijtimoiy muammolarni tekshirish	17
1.	To'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar	18
B.	Ekologik va ijtimoiy toifalash	19
C.	Nazorat.....	19
VII.	Axborotdan foydalanish siyosati (AIP).....	20
VIII.	Shikoyatni ko'rib chiqish.....	21
A.	XMK shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmi	21
B.	Muvofiqlik bo'yicha maslahatchi/ombudsman.....	21
1-ilova.	Asosiy ma'lumotnoma hujjatlari	22

I. KIRISH

Mazkur hujjat GCF-XMK barqaror suv infratuzilmasini kengaytirish bo'yicha grant (Grant) doirasida amal qiladigan Ekologik va ijtimoiy (E&S) boshqaruv tuzilmasini (ESMF) tasvirlab beradi. ESMF XMK Barqarorlik asoslari, mavjud ekologik va ijtimoiy boshqaruv siyosatlari va loyiha darajasida ekspertizani boshqaradigan tartiblar, ekologik va ijtimoiy xavflar hamda ta'sirlarning tasniflanishi, XMK Samaradorlik standartlariga (PS) muvofiq ehtimolli bo'shliqlarni baholash, Grantning daromadlaridan naf oladigan har bir loyiha darajasidagi muassasa tomonidan amalga oshirilgan loyihalarni monitoring va nazorat qilish sharhini taqdim etadi.

A. Grant sharhi

Grant suv tanqisligini bartaraf etish, suv infratuzilmasining iqlim o'zgarishi ta'siriga chidamliligini oshirish va issiqxona gazlari emissiyasini kamaytirish uchun Barqaror suv infratuzilmasini (RWI) rivojlantirishga qaratilgan dasturiy yondashuvni ifoda etadi. Bunday yondashuv suv va kanalizatsiya infratuzilmasini iqlim ta'siriga chidamli yangi qimmatli aktivlar toifasiga aylantirish bo'yicha loyihalarni qo'llab-quvvatlaydi. Maqsad – mo'ljaldagi mamlakatlarning moslashtirish va yumshatish rejalari bilan muvofiqlashtirilgan va BMTning 3, 6, 7, 13, 14 va 17-SDG talablariga faol hissa qo'shuvchi RWI loyihalariga raqobatbardosh va barqaror davlat hamda xususiy investitsiyalarni kengaytirishdir. RWIga investitsiya qilish xususiy kapitalni jalb qiluvchi, ko'lami va qamrovini kengatirish salohiyati yuqori bo'lgan yangi biznes modellarining yashovchanligini namoyish qilish imkoniyatini beradi.

Grant uchun mo'ljaldagi mamlakatlar: Angola, Ozarbayjon, Bangladesh, Braziliya, Kot-D'Ivuar, Misr, Gabon, Hindiston, Indoneziya, Marokash, Pokiston, Serbiya va O'zbekiston.

Dastur faoliyati ikki qismdan iborat bo'ladi:

- 1. Davlat-xususiy sherikligi (PPP) tuzilishining mexanizmi:** Mazkur mexanizm loyihani tayyorlash va belgilash faoliyatini, tranzaksiyalar bo'yicha maslahat faoliyatini qo'llab-quvvatlaydigan va bilimlarni uzatish, tushunchalar, ilg'or tajribalar va o'rganilgan saboqlarni almashishni osonlashtiradigan grantni ifoda etadi. Bu loyihalarni tizimli tayyorlash va maslahat yordam ko'rsatishga imkon berib, xususiy soha ishtirokidagi ko'proq loyihalarni bozorga olib kirilishiga yordam beradi. Bu loyihalarni tayyorlash uchun davlat mablag'larining yetishmasligi va yirik suv loyihalarini rejalashtirish va tayyorlash uchun salohiyatning yetishmasligi kabi asosiy to'siqlarni bartaraf etishga yordam beradi.
- 2. Aralash moliyaviy grant** Bu grant davlat va xususiy sektor subyektlariga suv ta'minoti bo'yicha tegishli loyihalarni amalga oshirish uchun ajratiladigan kredit bo'lib, hayotiylik bo'yicha muhim kamchiliklar va boshqa tegishli muammolarni bartaraf etishga yordam beradi.

Grant tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan loyihalar turlariga quyidagilar kiradi:

1. **An'anaviy suv resurslari:** Ommaviy suv ta'minoti, nasos stansiyasi, suv ta'minoti quvuri, suv tozalash inshootlari, tarqatish tizimlari va boshqalar.
2. **Chiqindi suvlarni tozalash:** Kanalizatsiya tarmoqlari, oqava suvlarni tozalash inshootlarini qurish/qayta tiklash va boshqalar.
3. **Noan'anaviy suv resurslari:** oqava suvlarni qayta ishlatish, sho'rsizlantirish va boshqalar.
4. **Daromad keltirmaydigan suv (NRW) qisqarishi:** Jismoniy va tijoriy yo'qotishlarini kamaytirishga aloqador loyihalar.

II. GRANT ASOSIDA E&S MENEJMENT YONDASHUVI

ESMF (a) Ekologik va ijtimoiy barqarorlik bo'yicha siyosat, (b) Sakkiz samaradorlik standarti, (c) Axborotdan foydalanish siyosati (AIP); XMK tomonidan mijozlariga atrof-muhitni muhofaza qilish va xavfsizlik siyosati bo'yicha yordam berish uchun tayyorlangan tegishli yo'riqnomalar, yaxshi amaliyot eslatmalari va boshqa materiallar; Jahon banki guruhi (WBG) Atrof-muhit, salomatlik va xavfsizlik (EHS) bo'yicha ko'rsatmasi; CAO siyosati; boshqa tegishli hujjatlar (1-ilovaga qarang).

ESMFning maqsadi – Grant tomonidan moliyalashtiriladigan loyihalardan kelib chiqadigan ekologik va ijtimoiy xavf hamda ta'sirlarni baholash va yumshatishdir.

XMK Barqarorlik asoslari Korporatsiyaning barqaror rivojlanishga strategik majburiyatini ifodalaydi va XMK xavflarni boshqarishga oid yondashuvining ajralmas qismi hisoblanadi. Barqarorlik asosi XMK Ekologik va ijtimoiy barqarorlik bo'yicha siyosati va standartlari, XMKning Axborotdan foydalanish siyosatidan iborat bo'ladi. Ekologik va ijtimoiy barqarorlik siyosati XMK ekologik va ijtimoiy barqarorlik bilan bog'liq majburiyatlari, rollari va mas'uliyatlarini tasvirlab beradi. XMK Axborotdan foydalanish siyosati XMK faoliyatida shaffoflik va samarali boshqaruvga sodiqligini aks ettiradi va Korporatsiyaning investitsion va maslahat xizmatlariga oid axborotni oshkor qilish bo'yicha institutsional majburiyatlarini belgilaydi. Samaradorlik standartlari mijozlarga qaratilgan bo'lib, xavf va ta'sirlarni aniqlash bo'yicha ko'rsatma beradi va biznesni barqaror olib borish usuli sifatida xavf va ta'sirlardan qochish, yumshatish va boshqarishga yordam berish, shu jumladan, manfaatdor tomonlar ishtiroki va loyiha darajasidagi faoliyatlarda mijoz majburiyatlarini uchun mo'ljallangan. XMK umumiy rivojlanish maqsadlariga erishish uchun Korporatsiyaning biznes faoliyatini yo'naltirish uchun boshqa strategiyalar, siyosatlar va tashabbuslar bilan birga Barqarorlik asoslaridan foydalanadi.²

Xususan, Samaradorlik standartlari XMK investitsiyalari va maslahatchi mijozlariga xavf hamda natijalarga asoslangan yondashuv orqali ekologik va ijtimoiy ko'rsatkichlarini boshqarish va yaxshilashga yordam beradi. Istalgan natijalar har bir Samaradorlik standartining maqsadlarida tasvirlangan, mijozlarga bu natijalarga faoliyatning tabiati va ko'lamiga mos keladigan va ekologik va ijtimoiy xavflar va/yoki ta'sirlar darajasiga mos keladigan vositalar orqali erishishga yordam beradigan maxsus talablar tavsiflanadi. Bu talablarning markazida ishchilar, jamoalar va atrof-muhitga salbiy ta'sirlarni oldindan aniqlash va oldini olish uchun yumshatish ierarxiasini tatbiq qilish yoki oldini olishning iloji bo'lmaganda mos ravishda ularni minimallashtirish va qoldiq ta'sirlar saqlanib qolgan hollarda xavf va ta'sirlarni qoplash/kompensatsiya qilish yotadi.³ Kelishilgan maslahat faoliyati doirasida barcha maslahat va treninglar Samaradorlik standartlariga mos keladi.

² [XMK barqarorlik asoslari \(worldbank.org\)](http://www.worldbank.org)

³ <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/publications-policy-sustainability-2012>

Bu hujjat ESMF turli segmentlarining qisqacha mazmunini taqdim etsa-da, XMK loyihalariga qo'llanadigan to'liq siyosat va standartlarni aniqlash uchun tarkibiy qismlarining to'liq matni va tegishli hujjatlarga havola qilinishi kerak. Bular uchun [Siyosat va standartlar \(ifc.org\)](http://www.ifc.org) ga qarang

Bundan tashqari, bu ko'p mamlakatli, ko'p yillik dastur bo'lgani sababli, muayyan ekologik va ijtimoiy xavflar va ta'sirlar har bir komponent bo'yicha loyihalar tanlangandan keyin ma'lum bo'ladi. Biroq XMK muayyan loyihaning o'ziga xos ekologik va ijtimoiy xavflari va ta'sirini baholash uchun qo'llanadigan batafsil va ishonchli E&S tegishli tekshiruvi va nazorat tartib-qoidalari, shuningdek, xavflar, ta'sir va yumshatish bo'yicha tegishli yumshatish choralarini gender farqlarini hisobga olgan holda ishlab chiqdi. Loyiha darajasidagi ekologik va ijtimoiy xavflar va ta'sirlar tegishli ekspertiza bosqichida aniqlanadi va investitsiya muddati davomida nazorat qilinadi.

A. XMK ekologik va ijtimoiy barqarorlik siyosati⁴

XMK barqarorlik bo'yicha majburiyatlari, rollari va mas'uliyatlari, sheriklar bilan hamkorlik va boshqaruv va oshkor qilish bo'yicha maxsus tashabbuslarini tavsiflaydi.

Bu Siyosatga qo'shimcha ravishda, XMK xodimlari va mijozlariga yordam berish uchun boshqa materiallarni ham hisobga oladi, jumladan:

- XMK axborotni oshkor qilish bo'yicha institutsional talablarini batafsil tavsiflovchi axborotdan foydalanish siyosati;
- XMK samaradorlik standartlari;
- XMK samaradorlik standartlari bo'yicha ko'rsatmalari, ular Samaradorlik standartlarida mavjud talablar (jumladan, ma'lumotnoma materiallari) bo'yicha foydali ko'rsatmalar, shuningdek, biznes samaradorligi va rivojlanish natijalarini yaxshilash uchun barqarorlikni ta'minlash bo'yicha yaxshi amaliyotlarni taklif qiluvchi Samaradorlik standartlariga ilova qilingan hujjatlar;
- Jahon banki guruhining Atrof-muhit, salomatlik va xavfsizlik bo'yicha sektor va sanoat amaliyotlari va samaradorlik darajalari bo'yicha ko'rsatmalari Samaradorlik standartiga mos keladi; va
- Yaxshi amaliyot eslatmalari, qo'llanmalar va GIIP misollari va bunday amaliyotlar haqida ma'lumotlarini taqdim etadigan boshqa materiallar.

B. XMK Samaradorlik standartlari (2012)

Mazkur Samaradorlik standartlari XMKning investitsiyari va maslahatidan foydalanuvchi mijozlariga xavf va natijalarga asoslangan yondashuv orqali ekologik va ijtimoiy ko'rsatkichlarini boshqarish va yaxshilashga yordam beradi. Istalgan natijalar har bir Samaradorlik standartining maqsadlarida tasvirlangan, mijozlarga bu natijalarga faoliyatning tabiati va ko'lamiga mos keladigan va ekologik va ijtimoiy xavflar va/yoki ta'sirlar darajasiga mos keladigan vositalar orqali erishishga yordam beradigan maxsus talablar tavsiflanadi. Bu talablarning markazida ishchilar, jamoalar va atrof-muhitga salbiy ta'sirlarni oldindan aniqlash va oldini olish uchun yumshatish ierarxiasini tatbiq qilish yoki oldini olishning iloji bo'lmaganda mos ravishda ularni

⁴ <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/publications-policy-sustainability-2012>

minimallashtirish va qoldiq ta'sirlar saqlanib qolgan hollarda xavf va ta'sirlarni qoplash/kompensatsiya qilish yotadi. XMK fikricha, Samaradorlik standartlari mijozlarga o'z faoliyatining umumiy barqarorligini oshirish, biznesini rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlarni aniqlash va bozorda raqobatbardosh ustunlikni oshirish uchun mustahkam asos bo'lib xizmat qiladi. Ekologik va ijtimoiy xavflar hamda ta'sirlarni Samaradorlik standartlariga muvofiq tarzda boshqarish mijozning mas'uliyati bo'lishiga qaramay, XMK tegishli tartibdagi tekshiruvi, monitoringi va nazorati orqali o'zi moliyalashtirgan tadbirkorlik faoliyati Samaradorlik standartlari qoidalariga muvofiq amalga oshirilishini ta'minlashga intiladi. Natijada, XMK tomonidan taklif etilayotgan tadbirkorlik faoliyatini ekologik va ijtimoiy ekspertizadan o'tkazish natijalari uni tasdiqlash jarayonida muhim omil bo'lib, XMK tomonidan moliyalashtirishning ekologik va ijtimoiy shartlari qamrovini belgilaydi. Mazkur Siyosatga rioya qilish orqali XMK (i) o'z harakatlari va qarorlar qabul qilinishining bashorat qilinishi, shaffofligi va javobgarligini oshirishga; (ii) mijozlarga ekologik va ijtimoiy xavf va ta'sirlarni boshqarishda yordam berishga va ularning faoliyatini yaxshilashga; va (iii) joylarda ijobiy rivojlanish natijalarini oshirishga intiladi.⁵

Sakkiz Samaradorlik standarti birgalikda mijoz XMK investitsiya qilish muddati davomida javob berishi kerak bo'lgan standartlarni belgilaydi:

1. 1-samaradorlik standarti: Ekologik va ijtimoiy xavf hamda ta'sirlarni baholash va boshqarish

1-samaradorlik standarti ekologik va ijtimoiy xavf va ta'sirga ega bo'lgan barcha loyihalarga nisbatan tatbiq qilinadi. Loyihaning shartlariga bog'liq ravishda boshqa Samaradorlik standartlari ham tatbiq qilinishi mumkin. Samaradorlik standartlari birgalikda o'qilishi va kerak bo'lganda o'zaro bog'lanishi kerak. Har bir Samaradorlik standartining talablar bo'limi, agar har bir paragrafda tavsiflangan maxsus cheklovlarda boshqacha tartib nazarda tutilgan bo'lmasa, loyiha doirasida moliyalashtiriladigan barcha tadbirlarga taalluqli bo'ladi. Mijozlarga 1-Samaradorlik standarti doirasida ishlab chiqilgan ESMSni moliyalashtirish manbasidan qat'i nazar, barcha loyiha tadbirlariga qo'llash tavsiya etiladi. Iqlim o'zgarishi, gender, inson huquqlari va suv kabi bir qator o'zaro bog'liq mavzular bir nechta Samaradorlik standartlarida ko'rib chiqiladi.

1-Samaradorlik standarti (i) loyihalarning ekologik va ijtimoiy ta'sirlari, xatarlari hamda imkoniyatlarini aniqlash uchun kompleks baholashning muhimligini; (ii) loyihaga oid ma'lumotlarni oshkor qilish va mahalliy hamjamiyatlarga bevosita ta'sir ko'rsatadigan masalalar bo'yicha maslahatlar berish orqali samarali jamoatchilik ishtirokini; va (iii) loyihaning amal qilish muddati davomida mijozning ekologik va ijtimoiy ko'rsatkichlarini boshqarishni belgilaydi. 1-Samaradorlik standarti ekologik va ijtimoiy xavf va ta'sirga ega bo'lgan barcha loyihalarga nisbatan tatbiq qilinadi. Loyihaning shartlariga bog'liq ravishda boshqa Samaradorlik standartlari ham tatbiq qilinishi mumkin. Samaradorlik standartlari talablariga javob berishdan tashqari, mijozlar amaldagi milliy qonunchilik, shu jumladan, qabul qiluvchi mamlakatning xalqaro huquq bo'yicha majburiyatlarini amalga oshiradigan qonunlarga rioya qilishi kerak.

1-Samaradorlik standarti loyihaning butun hayoti davomida ekologik va ijtimoiy samaradorlikni boshqarish muhimligini ta'kidlaydi. Samarali Ekologik va ijtimoiy boshqaruv tizimi (ESMS) menejment tomonidan boshlangan va qo'llab-quvvatlanadigan dinamik va uzluksiz jarayon bo'lib, mijoz, uning ishchilari, bevosita loyiha ta'siri ostidagi mahalliy hamjamiyatlar (ta'sir ostidagi jamoalar) va kerak bo'lganda manfaatdor

⁵ XMK Barqarorlik siyosati (2012)

tomonlar o'rtasidagi hamkorlikni o'z ichiga oladi. Belgilangan biznesni boshqarish jarayonining "rejalashtirish, bajarish, tekshirish va harakat qilish" elementlariga tayangan holda, ESMS doimiy tizimli ravishda ekologik va ijtimoiy xavf va ta'sirlarni boshqarishga uslubiy yondashuvni qamrab oladi. Loyiha tabiati va miqyosiga mos keladigan yaxshi ESMS sog'lom va barqaror ekologik hamda ijtimoiy ko'rsatkichlarga yordam beradi va moliyaviy, ijtimoiy va ekologik natijalarni yaxshilashga sabab bo'lishi mumkin.

1-samaradorlik standarti maqsadlari quyidagilardan iborat: (i) loyihaning ekologik va ijtimoiy xavflari hamda ta'sirini aniqlash va baholash; (ii) oldindan ko'rish va oldini olish uchun yumshatish ierarxiasini qabul qilish yoki undan qochishning iloji bo'lmasa, minimallashtirish va agar qolgan ta'sirlar saqlanib qolsa, ishchilar, ta'sirlangan jamoalar va atrof-muhit uchun xavf hamda ta'sirlarni qoplash/kompensatsiya qilish; (iii) boshqaruv tizimlaridan samarali foydalanish orqali mijozlarning ekologik va ijtimoiy faoliyatini yaxshilashga yordam berish; (iv) ta'sir ostidagi jamoalarning shikoyatlari va boshqa manfaatdor tomonlarning tashqi aloqalari tegishli tarzda ko'rib chiqilishi va boshqarilishini ta'minlash; (v) ta'sir ostidagi jamoalarga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan muammolar bo'yicha loyiha sikli davomida tegishli hamkorlikni ta'minlash va tegishli ekologik va ijtimoiy ma'lumotlarning oshkor etilishi va tarqatilishini ta'minlash.

Mijoz loyiha yuqori ekologik va ijtimoiy samaradorlikka erishishga yordam beradigan ekologik va ijtimoiy maqsadlar hamda tamoyillarni aniqlaydigan jamlovchi siyosatni ishlab chiqadi. Siyosat ekologik va ijtimoiy baholash va boshqaruv jarayoni uchun asos yaratadi va loyiha (yoki tegishli tartibda tadbirkorlik faoliyati) u amalga oshirilayotgan yurisdiksiyalarning amaldagi qonunlari va qoidalari, shu jumladan, xalqaro huquqqa muvofiq qabul qiluvchi mamlakatning majburiyatlarini amalga oshiruvchi qonunlariga rioya qiladi.

a) Loyiha darajasida manfaatdor tomonlarning ishtiroki⁶

Manfaatdor tomonlar – bu loyiha bevosita yoki bilvosita ta'sir ko'rsatadigan shaxslar yoki guruhlar, shuningdek, loyihaga qiziqishlari bo'lgan va/yoki uning natijalariga ijobiy yoki salbiy ta'sir ko'rsatish qobiliyatiga ega shaxslar. Manfaatdor tomonlar mahalliy ta'sir ostida bo'ladigan jamoalar yoki shaxslar, ularning rasmiy va norasmiy vakillari, milliy yoki mahalliy hukumat organlari, siyosatchilar, diniy yetakchilar, fuqarolik jamiyati tashkilotlari va alohida manfaatdor guruhlar, ilmiy hamjamiyat yoki boshqa korxonalar bo'lishi mumkin.

Bunday shaxslar yoki guruhlarning har birining loyiha yoki sarmoyadagi "ulushlari" har xil bo'ladi. Masalan, loyihaning ehtimolli ekologik yoki ijtimoiy ta'sirlarining bevosita ta'sir ostida bo'ladigan odamlar bo'lishi mumkin. Boshqalar umuman boshqa mamlakatda yashashi, lekin loyihalovchi kompaniyaga o'z tashvishlari yoki tavsiyalarini bildirishni xohlashi mumkin. Keyin loyihaga katta ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lganlar, masalan, hukumat nazoratchilari, siyosiy yoki diniy yetakchilar va mahalliy hamjamiyatda faol bo'lgan boshqa shaxslar bor. Shuningdek, shunday manfaatdor tomonlar ham borki, ular bilimi yoki saviyasi tufayli, masalan, vositachilik munosabatlarida halol brokerlik qilish orqali loyihaga ijobiy hissa qo'shishi mumkin.

⁶ Tafsilotlar uchun Manfaatdor tomonlar ishtiroki rukniga qarang: Rivojlanayotgan bozorlarda biznes yurituvchi kompaniyalar uchun yaxshi faoliyat bo'yicha qo'llanma <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/mgrt/ifc-stakeholderengagement1.pdf> manzilida mavjud.

Manfaatdor tomonlar ishtiroki – bu loyihaning amal qilish muddati davomida turli faoliyat va o‘zaro ta’sirlarni o‘z ichiga olgan umumiy atama. Ular sakkiz qismga bo‘linishi mumkin:

- Manfaatdor tomonlarni aniqlash va tahlil qilish
- Axborotni oshkor qilish
- Manfaatdor tomonlar bilan maslahatlashish
- Muzokaralar va hamkorlik
- Shikoyatlarni boshqarish
- Loyiha monitoringida manfaatdor tomonlarning ishtiroki
- Manfaatdor tomonlarga hisobot berish
- Boshqaruv funksiyalari

b) Loyiha darajasidagi shikoyatlar mexanizmi⁷

Shikoyatlarni ko‘rib chiqish mexanizmlari – XMK ijtimoiy va ekologik barqarorlik bo‘yicha siyosat va samaradorlik standartlari doirasida mijozlarning hamjamiyat ishtiroki bilan bog‘liq talablarga yondashuvining muhim qismidir. Agar yangi loyiha yoki kompaniyaning mavjud amaliyotlari doimiy xavf va atrofdagi jamoalarga salbiy ta’sir ko‘rsatishi kutilsa, mijozdan ta’sir ostidagi jamoalarning mijozning ekologik va ijtimoiy samaradorlikka oid muammolari va shikoyatlarini qabul qilish va hal qilishda yordam berish uchun shikoyat mexanizmini yaratish talab qilinadi. Shikoyat mexanizmi loyihaning xavf-xatarlari va salbiy ta’sirini hisobga olgan holda kengaytirilishi, xavotirlarni zudlik bilan hal etishi, madaniy jihatdan mos va ta’sirlangan jamoalarning barcha qatlamlari uchun qulay tushunarli va shaffof jarayonni qo‘llashi va buni jamoalar uchun hech qanday to‘lovsiz amalga oshirishi kerak. Mexanizm sud va ma’muriy himoya vositalaridan foydalanishga to‘sqinlik qilmasligi kerak. Mijoz jamiyat ishtiroki jarayoni davomida zarar ko‘rgan jamoalarni mexanizm haqida xabardor qiladi (1-Samaradorlik standarti, 23-band).

Shikoyatlarni ko‘rib chiqish mexanizmi XMKning Samaradorlik standartlari bilan qamrab olingan ko‘plab jamoat muammolarini hal qilish imkoniyatiga ega bo‘lishi kerak. Ta’sir ostida qolgan jamoalar bilan bog‘liq shikoyat mexanizmi talablari xavfsizlik xodimlariga (4-Samaradorlik standarti, 13-band), yer sotib olishga (5-Samaradorlik standarti, 10-band) va mahalliy xalqlarga salbiy ta’sirlarga (7-Samaradorlik standarti, 9-band) nisbatan aniq ko‘rsatib berilgan. Qo‘shimcha yo‘riqnomalar tegishli Yo‘riqnomada keltirilgan. XMK mijoz kompaniyalaridan loyihaning xavf-xatarlari va salbiy ta’siri darajasiga qarab mexanizmni ishlab chiqishi so‘raladi. Hamjamiyatlarga ta’siri loyiha uchun ijtimoiy va ekologik baholash doirasida baholanadi.

Bunday baholash natijalariga muvofiq XMK loyiha homiylaridan ekologik va atrof-muhitni boshqarish va jamoatchilik ishtirokini ishlab chiqish yoki takomillashtirish va o‘z harakat rejalariga tegishli qadamlarni kiritish talab qilinishi mumkin. Biroq loyihaning amal qilish muddati davomida yuzaga keladigan barcha muammolarni baholash jarayonida oldindan aytish imkonsiz. Oldindan keng qamrovli ijtimoiy va ekologik baholash kelgusida shikoyatlar ehtimoli va hajmini kamaytirishga xizmat qilishi mumkin bo‘lishiga qaramay jamiyat shikoyatlarini hal qilish mexanizmiga ehtiyoj doimo mavjud bo‘ladi. XMK shikoyatlarni boshqarishni barcha mijozlar uchun manfaatdor tomonlar ishtirokini ta’minlashning ustunlaridan biri sifatida ko‘radi. Shikoyatlarni ko‘rib chiqish mexanizmlari manfaatdor tomonlarni jalb qilishning boshqa shakllarini xabardor qiladi va to‘ldiradi, lekin ularning o‘rnini bosmaydi. Manfaatdor tomonlar ishtiroki, shuningdek,

⁷ Tafsilotlar uchun Loyiha ta’siri ostidagi jamoalarning shikoyatlarini ko‘rib chiqish bo‘yicha yaxshi amaliyot eslatmasiga qarang

<https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/mgrt/ifc-grievance-mechanisms.pdf> manzilida mavjud.

manfaatdor tomonlarni aniqlash va tahlil qilish, axborotni oshkor qilish, manfaatdor tomonlar bilan maslahatlashish, muzokaralar va hamkorlik, loyiha monitoringida manfaatdor tomonlarning ishtiroki va manfaatdor tomonlarga hisobot berishni qamrab oladi.

1-Samaradorlik standartining to'liq matni va uni amalga oshirish bilan bog'liq manbalarga quyidagi havola orqali kirish mumkin: <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/ifc-performance-standard-1>

2. 2-Samaradorlik standarti Mehnat va ish sharoitlari

2-Samaradorlik standarti bandlikni yaratish va daromad olish orqali iqtisodiy o'sishga intilish ishchilarning asosiy huquqlarini himoya qilish bilan birga bo'lishi kerakligini tan oladi. Har qanday biznes uchun ishchi kuchi qimmatli boylik hisoblanib, ishchilar va rahbariyatning mustahkam munosabatlari kompaniya barqarorligining asosiy tarkibiy qismi bo'ladi. Ishchilar va rahbariyat o'rtasidagi mustahkam munosabatlarni o'rnatmaslik va rivojlantirmaslik ishchilarning sodiqligi va ularni ish joyida ushlab qolishning buzishi va loyihani xavf ostiga qo'yishi mumkin. Aksincha, ishchilar va rahbariyatning o'zaro konstruktiv munosabatlari va ishchilarga adolatli munosabatda bo'lish va ularga xavfsiz va sog'lom mehnat sharoitlarini ta'minlash orqali mijozlar o'z operatsiyalari samaradorligi va mahsuldorligini oshirish kabi sezilarli foyda keltirishi mumkin. Mazkur samaradorlik standartida belgilangan talablar qisman bir qator xalqaro konvensiya va hujjatlar, jumladan, Xalqaro Mehnat Tashkiloti (XMT) va Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) tomonidan qabul qilingan. 2-Samaradorlik standartining maqsadlari quyidagilardan iborat: (i) ishchilarga adolatli munosabatda bo'lish, kamsitilmaslik va teng imkoniyatlarni targ'ib qilish. (ii) ishchilar va rahbariyat munosabatlarini o'rnatish, qo'llab-quvvatlash va yaxshilash. (iii) milliy bandlik va mehnat qonunlariga rioya qilishni rag'batlantirish. (iv) ishchilar, shu jumladan, bolalar, mehnat migrantlari, uchinchi shaxslar tomonidan jalb qilingan ishchilar va mijozning ta'minot zanjiridagi ishchilar kabi zaif toifadagi ishchilarni himoya qilish. (v) xavfsiz va sog'lom ish sharoitlari yaratilishini va ishchilar salomatligini qo'llab-quvvatlash. (vi) majburiy mehnatdan foydalanishdan qochish.

2-Samaradorlik standartining to'liq matni va uni amalga oshirish bilan bog'liq manbalarga quyidagi havola orqali kirish mumkin: <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/ifc-performance-standard-2>

3. 3-Samaradorlik standarti Resurs samaradorligi va ifloslanishning oldini olish

3-Samaradorlik standarti iqtisodiy faollikning o'sishi va urbanizatsiya ko'pincha havo, suv va yerning ifloslanish darajasini oshirishi va cheklangan resurslarni iste'mol qilish natijada mahalliy, mintaqaviy va global darajada odamlar va atrof-muhitga tahdid solishini tan oladi. Atmosferada issiqxona gazlarining joriy va prognoz qilinayotgan konsentratsiyasi aholi salomatligi va hozirgi va kelajak avlodlar farovonligiga tahdid solayotgani haqidagi global konsensus ham ortib bormoqda. Shu bilan birga, resurslardan yanada samarali va oqilona foydalanish va ifloslanishning oldini olish, shuningdek, issiqxona gazlari emissiyasining oldini olish va kamaytirish texnologiyalari va amaliyotlari dunyoning deyarli barcha qismlarida ham mavjud bo'la boshladi. Ular ko'pincha sanoat, qishloq xo'jaligi va xizmat ko'rsatish sohasi kompaniyalariga yaxshi ma'lum bo'lgan sifat yoki unumdorlikni oshirish uchun ishlatiladiganlarga o'xshash doimiy takomillashtirish metodologiyalari orqali amalga oshiriladi. Ushbu Samaradorlik standarti xalqaro miqyosda tarqalgan texnologiyalar va amaliyotlarga muvofiq resurslar samaradorligi va ifloslanishning oldini olish va nazorat qilish uchun loyiha darajasidagi yondashuvni belgilaydi. Bundan tashqari, bu Samaradorlik standarti xususiy sektor kompaniyalarining bunday texnologiyalar va amaliyotlarni tijoratda mavjud bo'lgan

ko'nikma va resurslarga tayanadigan loyiha kontekstida qo'llash mumkin bo'lgan darajada qabul qilish qobiliyatini rag'batlantiradi.

3-Samaradorlik standarti maqsadlari quyidagilardan iborat: (i) loyiha faoliyati natijasida ifloslanishning oldini olish yoki minimallashtirish orqali inson salomatligi va atrof-muhitga salbiy ta'sirlarning oldini olish yoki minimallashtirish. (ii) energiya va suvni o'z ichiga olgan resurslardan yanada barqaror foydalanishni rag'batlantirish. (iii) loyiha bilan bog'liq issiqxona emissiyalarini kamaytirish.

3-Samaradorlik standartining to'liq matni va uni amalga oshirish bilan bog'liq manbalarga quyidagi havola orqali kirish mumkin: <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/ifc-performance-standard-3>

4. 4-Samaradorlik standarti Hamjamiyat salomatligi, himoyasi va xavfsizligi

4-Samaradorlik standarti loyiha faoliyati, uskunalari va infratuzilmasi jamiyatning xavf va ta'sirlarga ta'sirini oshirishi mumkinligini tan oladi. Bundan tashqari, iqlim o'zgarishi ta'siriga allaqachon duchor bo'lgan jamoalar ham loyiha faoliyati tufayli ta'sirlarning tezlashishi va/yoki kuchayishini boshdan kechirishi mumkin. Davlat organlarining aholi salomatligi, himoyasi va xavfsizligini ta'minlashdagi rolini e'tirof etgan holda, bu Samaradorlik standarti loyiha bilan bog'liq holda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan jamiyat salomatligi, himoyasi va xavfsizligiga xavf hamda ta'sirlar, xususan, zaif guruhlar alohida e'tibor bergan holda ta'sirning oldini olish yoki minimallashtirish uchun mijozning javobgarligini ko'rib chiqadi.

Nizo va nizodan keyingi hududlarda bu Samaradorlik standartida tavsiflangan xavf va ta'sirlar darajasi yuqoriroq bo'lishi mumkin. Loyiha allaqachon ta'sirchan bo'lgan mahalliy vaziyatni yanada kuchaytirishi va mahalliy resurslarning tanqisligiga urg'u berishi mumkin bo'lgan xavflarni e'tibordan chetda qoldirmaslik kerak, chunki bu keyingi nizolarga olib kelishi mumkin.

4-Samaradorlik standarti maqsadlari quyidagilardan iborat: (i) loyihaning amal qilish muddati davomida ta'sirlangan hamjamiyatning salomatligi va xavfsizligiga odatiy va noodatiy vaziyatlardan kelib chiqadigan salbiy ta'sirlarni oldindan ko'rish va oldini olish. (ii) xodimlar va mulkni himoya qilish inson huquqlarining tegishli tamoyillariga muvofiq va ta'sirlangan jamoalar uchun xavflarning oldini oladigan yoki minimallashtiradigan tarzda amalga oshirilishini ta'minlash.

4-Samaradorlik standartining to'liq matni va uni amalga oshirish bilan bog'liq manbalarga quyidagi havola orqali kirish mumkin: <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/ifc-performance-standard-4>

5. 5-Samaradorlik standarti Yerlarni sotib olish va majburiy ko'chirish

5-Samaradorlik standarti loyiha bilan bog'liq yer sotib olish va yerdan foydalanishni cheklash bunday yerdan foydalanadigan jamoalar va shaxslarga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligini tan oladi. Majburiy ko'chirish deganda loyiha bilan bog'liq yerlarni sotib olish va/yoki yerdan foydalanish bo'yicha cheklavlar natijasida jismoniy ko'chirish (ko'chish yoki boshpanani yo'qotish) va iqtisodiy ko'chish (daromad manbalari yoki boshqa yashash vositalarini yo'qotishga olib keladigan aktivlar yoki aktivlardan foydalanish imkoniyati)ning yo'qolishi tushuniladi. Agar jabrlangan shaxslar yoki jamoalar yer sotishdan bosh tortish huquqiga ega bo'lmasa yoki yerdan foydalanishni cheklash jismoniy yoki iqtisodiy ko'chishga olib keladigan bo'lsa, ko'chirish majburiy emas deb hisoblanadi. Bu (i) qonuniy ravishda ekspropriatsiya qilish yoki yerdan

foydalanishni vaqtincha yoki doimiy cheklash va (ii) sotuvchi bilan muzokaralar muvaffaqiyatsizlikka uchragan taqdirda, xaridor ekspropriatsiyaga murojaat qilishi yoki yerdan foydalanishga qonuniy cheklovlar qo'yishi mumkin bo'lgan muzokaralar natijasida yuzaga keladi.

To'g'ri boshqarilmasa, majburiy ko'chirish zarar ko'rgan jamoalar va odamlar uchun uzoq muddatli qiyinchiliklar va qashshoqlikka olib kelishi mumkin, shuningdek, ular ko'chirilgan hududlarda atrof-muhitga zarar va salbiy ijtimoiy-iqtisodiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sabablarga ko'ra, majburiy ko'chirishdan qochish kerak. Biroq agar majburiy ko'chirish muqarrar bo'lsa, uni minimallashtirish va ko'chirilgan odamlar va mezbon jamoalarga salbiy ta'sirlarni yumshatish uchun tegishli choralarni ehtiyotkorlik bilan rejalashtirish va amalga oshirish kerak. Hukumat ko'pincha yerlarni sotib olish va ko'chirish jarayonida, jumladan, kompensatsiyani belgilashda markaziy rol o'ynaydi va shuning uchun ko'p holatlarda muhim uchinchi tomon hisoblanadi. Tajriba shuni ko'rsatadiki, mijozning ko'chirish faoliyatiga bevosita jalb etilishi bu tadbirlarning tejamkor, samarali va o'z vaqtida amalga oshirilishi, shuningdek, ko'chirish natijasida jabrlanganlarning turmush sharoitini yaxshilashga innovatsion yondashuvlarni joriy etishga olib keladi.

Ekspropriatsiyaning oldini olish va ko'chirishni amalga oshirish uchun davlat hokimiyatidan foydalanish zaruratini bartaraf etish uchun mijozlarga, hatto sotuvchining roziligisiz yer olish uchun qonuniy vositalarga ega bo'lsalar ham, bu samaradorlik standarti talablariga javob beradigan kelishilgan hisob-kitoblardan foydalanish tavsiya etiladi.

5-Samaradorlik standartining maqsadlari quyidagilardan iborat: (i) oldini olishning iloji bo'lmaganda, muqobil loyiha dizaynlarini o'rganish orqali ko'chirishni minimallashtirish. (ii) majburan chiqarib yuborishning oldini olish. (iii) yer olishning salbiy ijtimoiy va iqtisodiy ta'sirini yoki undan foydalanishga cheklovlarni oldindan ko'rish va oldini olish yoki undan qochishning iloji bo'lmasa, (i) almashtirish qiymati bo'yicha aktivlarning yo'qolishi uchun kompensatsiyani taqdim etish va (ii) ko'chirishni ta'minlash orqali ma'lumotlarning tegishli tarzda oshkor etilishi, maslahatlashuvlar va zarar ko'rganlarning xabardor holatda ishtiroki bilan amalga oshiriladi. (iv) ko'chirilgan odamlarning turmush sharoiti va turmush darajasini yaxshilash yoki tiklash. (v) ko'chirish joylarida yashash kafolati bilan tegishli uy-joy bilan ta'minlash orqali jismoniy ko'chirilganlarning yashash sharoitlarini yaxshilash.

a) Qayta joylashtirish asoslari

Jismoniy va/yoki iqtisodiy ko'chirishga olib kelishi mumkin bo'lgan loyiha bilan bog'liq yer sotib olishning aniq tabiati yoki hajmi yoki yerdan foydalanish bo'yicha cheklovlar loyihani ishlab chiqish bosqichiga ko'ra noma'lum bo'lsa, mijoz ushbu Samaradorlik standartiga mos keladigan umumiy tamoyillarni tavsiflovchi Qayta joylashtirish va/yoki tirikchilik vositalarini tiklash asoslarini ishlab chiqadi. Loyihaning alohida qismlari aniqlangach va zarur ma'lumotlar mavjud bo'lgach, bunday asos 19 va 25 [5-samaradorlik standartining] bandlariga muvofiq ko'chirish bo'yicha maxsus harakatlar rejasi yoki tirikchilikni tiklash rejasi va tartiblariga kengaytiriladi.

5-Samaradorlik standartining to'liq matni va uni amalga oshirish bilan bog'liq manbalarga quyidagi havola orqali kirish mumkin: <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/ifc-performance-standard-5>

Batafsil ko'rsatmalarni quyidagi manzilda ko'ring:

- XMK (2023) Yaxshi amaliyot bo'yicha qo'llanma – Yer sotib olish va majburiy ko'chirish - <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/2023/ifc-handbook-for-land-acquisition-and-involuntary-resettlement.pdf>
- XMK (2012) 5-Samaradorlik standarti bo'yicha yo'riqnoma [2012-ifc-ps-guidance-note-5-en.pdf](https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/2012/ifc-ps-guidance-note-5-en.pdf)

6. 6-samaradorlik standarti: Biologik xilma-xillikni saqlash va jonli tabiiy resurslarni barqaror boshqarish

6-Samaradorlik standarti biologik xilma-xillikni muhofaza qilish va saqlash, ekotizim xizmatlarini qo'llab-quvvatlash va jonli tabiiy resurslarni boshqarish barqaror rivojlanish uchun asos ekanini tan oladi. Bu Samaradorlik standartida ko'rsatilgan talablar Biologik xilma-xillik to'g'risidagi konvensiyaga asoslanadi, unda biologik xilma-xillik "barcha manbalar, jumladan, quruqlik, dengiz va boshqa suv ekotizimlari va ular tashkil etuvchi ekologik komplekslardan olingan tirik organizmlar o'rtasidagi o'zgaruvchanlik" deb ta'riflanadi; bu turlar ichidagi, turlar orasidagi va ekotizimlarning xilma-xilligini o'z ichiga oladi. Ekotizim xizmatlari bu odamlar, shu jumladan, korxonalar ekotizimlardan oladigan imtiyozlardir. Ekotizim xizmatlari to'rt turga bo'lingan: (i) odamlarning ekotizimlardan oladigan mahsulotlari bo'lgan ta'minot xizmatlari; (ii) ekotizim jarayonlarini tartibga solishdan odamlar oladigan foyda bo'lgan xizmatlarni tartibga solish; (iii) madaniy xizmatlar, ya'ni odamlar ekotizimlardan oladigan nomoddiy manfaatlar; va (iv) boshqa xizmatlarni qo'llab-quvvatlovchi tabiiy jarayonlar bo'lgan yordamchi xizmatlar.

Odamlar tomonidan qadrlanadigan ekotizim xizmatlari ko'pincha biologik xilma-xillik bilan ta'minlanadi. Shuning uchun biologik xilma-xillikka ta'sir ko'pincha ekotizim xizmatlarini ko'rsatishga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu Samaradorlik standarti mijozlarning loyihaning butun hayoti davomida bioxilma-xillik va ekotizim xizmatlariga ta'sirini qanday barqaror boshqarishi va kamaytirishi mumkinligini ko'rib chiqadi.

6-Samaradorlik standarti maqsadlariga quyidagilar kiradi: (i) biologik xilma-xillikni muhofaza qilish va saqlash. (ii) ekotizim xizmatlaridan foyda olish. (iii) tabiatni muhofaza qilish ehtiyojlari va rivojlanish ustuvorliklarini o'zida mujassamlashtirgan amaliyotlarni qabul qilish orqali jonli tabiiy resurslarni barqaror boshqarishga ko'maklashish.

6-Samaradorlik standartining to'liq matni va uni amalga oshirish bilan bog'liq manbalarga quyidagi havola orqali kirish mumkin: <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/ifc-performance-standard-6>

7. 7-Samaradorlik standarti: Mahalliy xalqlar

7-Samaradorlik standarti mahalliy xalqlar milliy jamiyatlardagi asosiy guruhlardan ajralib turadigan o'ziga xosliklarga ega ijtimoiy guruhlar sifatida ko'pincha aholining eng chekka va zaif qatlamlari qatoriga kirishini tan oladi. Ko'p hollarda ularning iqtisodiy, ijtimoiy va huquqiy maqomi ularning yer va tabiiy va madaniy resurslarga bo'lgan huquqlari va manfaatlarini himoya qilish imkoniyatlarini cheklaydi hamda rivojlanishda ishtirok etish va undan foyda olish imkoniyatlarini cheklashi mumkin. Mahalliy xalqlar, agar ularning yerlari va resurslari o'zgartirilsa, tajovuz qilinsa yoki sezilarli darajada yomonlashsa, ular zaif hisoblanadi. Ularning tillari, madaniyatlari, dinlari, ma'naviy e'tiqodlari va institutlari ham xavf ostida bo'lishi mumkin. Natijada, mahalliy xalqlar mahalliy bo'lmagan jamoalarga qaraganda loyihani ishlab chiqish bilan bog'liq salbiy ta'sirlarga nisbatan ko'proq zaif bo'lishi mumkin. Bunday zaiflik o'ziga xoslik, madaniyat va tabiiy

resurslarga asoslangan yashash vositalarini yo'qotish, shuningdek, qashshoqlik va kasalliklarga duchor bo'lishni o'z ichiga olishi mumkin.

Xususiy sektor loyihalari mahalliy xalqlarga iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishga intilishlarini ro'yobga chiqarishda yordam beradigan loyiha bilan bog'liq tadbirlarda ishtirok etishlari va ulardan foyda olishlari uchun imkoniyatlar yaratishi mumkin. Bundan tashqari, mahalliy xalqlar rivojlanishda sheriklar sifatida faoliyat yuritishi va korxonalarini rag'batlantirish va boshqarish orqali barqaror rivojlanishda rol o'ynashi mumkin. Hukumat ko'pincha mahalliy xalqlar muammolarini boshqarishda markaziy rol o'ynaydi va mijozlar o'z faoliyatining xavf va ta'sirini boshqarishda mas'ul organlar bilan hamkorlik qilishi kerak.

7-Samaradorlik standarti maqsadlariga quyidagilar kiradi: (i) Rivojlanish jarayoni tubjoy xalqlarning inson huquqlari, qadr-qimmatini, intilishlari, madaniyati va tabiiy resurslarga asoslangan turmush tarziga to'liq hurmat ko'rsatishini ta'minlash. (ii) Mahalliy xalqlar jamoalariga loyihalarning salbiy ta'sirini oldindan ko'rish va oldini olish yoki undan qochishning iloji bo'lmasa, bunday ta'sirlarni minimallashtirish va/yoki kompensatsiya qilish. (iii) Mahalliy xalqlar uchun barqaror rivojlanish imtiyozlari va imkoniyatlarini madaniy jihatdan mos ravishda targ'ib qilish. (iv) Loyihaning butun hayotiy sikli davomida loyiha ta'sirida bo'lgan mahalliy xalqlarning ta'sir ostida qolgan hamjamiyatlari bilan Xabardor maslahatlashuvlar va ishtirok (ICP) asosida doimiy aloqalarni o'rnatish va qo'llab-quvvatlash. (v) Mazkur Samaradorlik standartida tavsiflangan holatlar mavjud bo'lganda, mahalliy xalqlarning ta'sirlangan jamoalarining erkin, oldindan va xabardor roziligini (FPIC) ta'minlash. (vi) Mahalliy xalqlarning madaniyati, bilimlari va amaliyotlarini hurmat qilish va saqlash.

a) Mahalliy xalqlar asoslari

Mijoz ekologik va ijtimoiy xavflar va ta'sirlarni, hamda baholash jarayonida loyiha ta'siri ostida qolishi mumkin bo'lgan loyiha ta'siri doirasidagi mahalliy xalqlar hamjamiyatlarini, shuningdek, ularga kutilayotgan bevosita va bilvosita iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy (jumladan, madaniy meros) va ekologik ta'sirlarning tabiati hamda darajasini aniqlaydi.

Iloji bo'lsa, mahalliy xalqlarning ta'sir ostida qolgan jamoalariga salbiy ta'sirlardan qochish kerak. Muqobil variantlar o'rganilgan va salbiy ta'sirlardan qochib bo'lmaydigan hollarda, mijoz bunday ta'sirlarning tabiati va ko'lamiga va mahalliy xalqlarning ta'sirlangan jamoalarining zaifligiga mos ravishda madaniy jihatdan mos keladigan ta'sirlarni minimallashtiradi, tiklaydi va/yoki kompensatsiya qiladi. Mijozning taklif etayotgan choralari mahalliy xalqlarning ta'sir ostida qolgan jamoalarining xabardor maslahati va ishtiroki bilan ishlab chiqiladi va mahalliy xalqlar rejasiga yoki mahalliy xalqlar uchun alohida bo'limga ega bo'lgan kengroq jamiyatni rivojlantirish rejasi kabi muddatli rejaga kiritiladi.⁸

7-Samaradorlik standartining to'liq matni va uni amalga oshirish bilan bog'liq manbalarga quyidagi havola orqali kirish mumkin: <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/ifc-performance-standard-7>

Batafsil ko'rsatmalarni quyidagi manzilda ko'ring:

- XMK (2012) 7-Samaradorlik standarti bo'yicha ko'rsatma, shu jumladan, A ilovasi – Mahalliy xalqlar rejasi [2012-ifc-ps-guidance-note-7-en.pdf](#)

⁸Tegishli rejani aniqlash vakolatli mutaxassislarni kiritishni talab qilishi mumkin. Jamoani rivojlantirish rejasi mahalliy xalqlar kattaroq ta'sirlangan hamjamiyatning bir qismi bo'lgan sharoitlarda mos kelishi mumkin.

8. 8-Samaradorlik standarti Madaniy meros

8-Samaradorlik standarti madaniy merosning hozirgi va kelajak avlodlar uchun muhimligini tan oladi. Butunjahon madaniy va tabiiy merosni muhofaza qilish to'g'risidagi konvensiyaga muvofiq, mazkur Samaradorlik standarti mijozlarning loyiha faoliyati davomida madaniy merosni himoya qilishini ta'minlashga qaratilgan. Bundan tashqari, loyihada madaniy merosdan foydalanish bo'yicha Samaradorlik standartining talablari qisman Biologik xilma-xillik to'g'risidagi konvensiyada belgilangan standartlarga asoslanadi. 8-Samaradorlik standarti maqsadlariga quyidagilar kiradi: (i) Madaniy merosni loyiha faoliyatining salbiy ta'siridan himoya qilish va uning saqlanishini qo'llab-quvvatlash. (ii) Madaniy merosdan foydalanishdan olingan foydalarni teng taqsimlashga ko'maklashish.

8-Samaradorlik standartining to'liq matni va uni amalga oshirish bilan bog'liq manbalarga quyidagi havola orqali kirish mumkin: <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/ifc-performance-standard-8>

III. XMK Samaradorlik standartlari bo'yicha yo'riqnomalar

XMK Ekologik va ijtimoiy barqarorlik bo'yicha Samaradorlik standartlariga mos keladigan Yo'riqnomalar to'plamini tayyorladi. Bu Yo'riqnomalar Samaradorlik standartlaridagi talablar, shu jumladan, ma'lumotnoma materiallari va loyiha samaradorligini oshirish uchun yaxshi barqarorlik amaliyotlari bo'yicha foydali ko'rsatmalarni taqdim etadi. Yo'riqnomalar o'z-o'zidan siyosatni o'rnatish uchun mo'ljallanmagan; Aksincha ular Samaradorlik standartlaridagi talablarni tushuntirib beradi.

XMK har bir mijoz Samaradorlik standartlari talablariga javob berish uchun o'z biznesiga eng mos usullarni qo'llashini kutadi. Mijozga Samaradorlik standartlarini bajarishda yordam berishda XMK qabul qiluvchi mamlakat konteksti, loyiha ta'sirining ko'lami va murakkabligi va tegishli xarajat-foydalar mulohazalari kabi o'zgaruvchilarni, shuningdek, loyihaning Samaradorlik standartlarining talablari bilan qamrab olinmagan samaradorlik ko'rsatkichlarini hisobga oladi. Ko'rsatmalar foydali maslahatlar beradi, lekin ular mijozlar va XMK xodimlari tomonidan Samaradorlik standartlariga mos keladigan loyiha qarorlarini qabul qilishda qo'llanadigan to'g'ri fikr va mulohazani o'rnini bosmaydi.

Samaradorlik standartiga tegishli har bir Yo'riqnomaning to'liq matniga oldingi bo'limlarda muhokama qilingan har bir Samaradorlik standarti uchun taqdim etilgan tegishli amalga oshirish resurslariga havola orqali kirish mumkin.

IV. JBG EHS ko'rsatmalari⁹

Ekologiya, salomatlik va xavfsizlik (EHS) bo'yicha ko'rsatmalar Yaxshi xalqaro sanoat amaliyotining (GIIP) umumiy va sohaga oid namunalari bo'lgan texnik ma'lumotnoma hujjatlari bo'lib, Jahon bankining Ekologik va ijtimoiy asoslari va XMK Samaradorlik standartlarida keltirilgan.

EHS bo'yicha ko'rsatmalarda Jahon banki guruhi uchun odatda maqbul bo'lgan va odatda yangi grantlarda mavjud texnologiyalar yordamida maqbul xarajatlarga erishish mumkin bo'lgan samaradorlik darajalari va choralari keltirilgan. Jahon banki guruhi qarz oluvchilar/mijozlardan EHS bo'yicha ko'rsatmalarining tegishli darajalari yoki choralarni qo'llashni talab qiladi. Qabul qiluvchi mamlakat qoidalari EHS ko'rsatmalarida keltirilgan darajalar va choralardan farq qilsa, loyihalar ulardan qaysi biri qat'iyroq bo'lsa, shunga muvofiq bo'lishi talab qilinadi.

⁹ [Jahon banki guruhining atrof-muhit, salomatlik va xavfsizlik bo'yicha ko'rsatmalari \(ifc.org\)](https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/ifc-performance-standard-8)

EHS bo'yicha umumiy ko'rsatmalarning to'liq matni, shuningdek, sanoat sektori bo'yicha muayyan ko'rsatmalar uchun tegishli portallarga havolalar quyidagi havola orqali olinishi mumkin: <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2000/general-environmental-health-and-safety-guidelines>

A. EHS bo'yicha umumiy ko'rsatmalar

Umumiy EHS ko'rsatmalari sanoatning barcha tarmoqlariga potentsial qo'llanilishi mumkin bo'lgan atrof-muhit, sog'liq va xavfsizlik masalalari bo'yicha ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Bu hujjat sanoat sektori bo'yicha tegishli ko'rsatma(lar) bilan birgalikda ishlatilishi kerak.

B. Suv va kanalizatsiya uchun atrof-muhit, salomatlik va xavfsizlik bo'yicha ko'rsatmalar (2007)¹⁰

Suv va kanalizatsiya bo'yicha EHS ko'rsatmasi (i) ichimlik suvini tozalash va taqsimlash tizimlari va (ii) markazlashtirilgan tizimlarda (masalan, quvurli kanalizatsiya yig'ish tarmoqlarida) yoki markazlashtirilmagan tizimlarda (masalan, keyinchalik nasosli yuk mashinalari tomonidan xizmat ko'rsatadigan septik rezervuarlarda) oqava suvlarni yig'ish va markazlashtirilgan obyektlarda yig'ilgan oqava suvlarni tozalash bilan bog'liq ma'lumotlarni o'z ichiga oladi.

Suv va kanalizatsiya loyihalari bilan bog'liq ekologik muammolar, asosan, loyihaning o'ziga xos xususiyatlari va tarkibiy qismlariga qarab, qurilish va foydalanish bosqichlarida yuzaga kelishi mumkin. Qurilish ishlari bilan bog'liq bo'lgan EHS muammolarini boshqarish bo'yicha tavsiyalar, odatda, qurilish ishlarini amalga oshirishda qo'llanadigan EHS bo'yicha umumiy ko'rsatmalarda keltirilgan.

Suv va kanalizatsiya bo'yicha EHS ko'rsatmasi, jumladan, quyidagi sohaga xos jihatlarni o'z ichiga oladi:

- Ichimlik suvi
 - Suvni tortib olish
 - Suvni tozalash
 - Qattiq chiqindilar
 - Chiqindi suvlar
 - Xavfli kimyoviy moddalar
 - Havo emissiyasi
 - Suv taqsimoti
 - Suv tizimi sizishlari va bosimning yo'qolishi
 - Suv chiqarish
- Sanitariya
 - Najasli loy va najasni to'plash
 - Kanalizatsiya
 - Maishiy chiqindi suvlarni oqizish
 - Sanoat chiqindi suvlari
 - Sizib chiqish va toshib ketish
 - Oqava suv va loyni tozalash va chiqarish
 - Suyuq oqava suvlar
 - Qattiq chiqindilar
 - Havo emissiyasi va hidlari

¹⁰ [Water and Sanitation - Final - December 7.doc \(ifc.org\)](#)

- Xavfli kimyoviy moddalar
- Mehnatni muhofaza qilish va xavfsizlik
- Jamiyat salomatligi va xavfsizligi
- Samaradorlik ko'rsatkichi va sanoat mezonlari

V. GENDER

[Jahon banki guruhining Gender strategiyasi \(16-23-moliyaviy yil\)](#) butun Jahon banki, shu jumladan, XMK mijozlar mamlakatlari va kompaniyalariga gender inkluziyasi bo'yicha ko'rsatadigan yordamni belgilaydi. Bu qo'llab-quvvatlash qashshoqlikni kamaytirish va farovonlikni oshirish uchun muhim bo'lgan katta gender tengligiga erishish uchun muhim ahamiyatga ega. [Jahon bankining 2016-23-yillarga mo'ljallangan gender strategiyasini](#) amalga oshirishga asoslanib, Jahon bankining 2024-yilda ishga tushirilishi kerak bo'lgan 2024-30-yilgi yangi gender strategiyasi global rivojlanish uchun muhim bo'lgan barcha uchun gender tengligiga yaqinlashishni ko'proq maqsad qilib qo'yishni taklif qiladi.¹¹

XMK Barqarorlik siyosati: "XMK ayollarning sog'lom iqtisodiy o'sishga erishish va qashshoqlikni kamaytirishda hal qiluvchi rol o'ynashiga ishonadi. Ular xususiy sektor rivojlanishining muhim qismidir. XMK o'z mijozlaridan tadbirkorlik faoliyatidan kelib chiqadigan gender bilan bog'liq xavflar va gender tabaqalanishiga mo'ljallanmagan ta'sirlarni minimallashtirishni kutadi. Gender tengsizligi tufayli ayollarga ko'pincha o'z iqtisodiy salohiyatini ro'yobga chiqarishga to'sqinlik qilinayotganini tan olgan holda, XMK investitsiya va maslahat faoliyati orqali ayollar uchun imkoniyatlar yaratishga intiladi".¹²

XMK Samaradorlik standartlari: "Iqlim o'zgarishi, gender, inson huquqlari va suv kabi bir qator o'zaro bog'liq mavzular bir nechta Samaradorlik standartlarida ko'rib chiqiladi."¹³ 1-Samaradorlik standartiga ko'ra, "Loyiha, ayniqsa, ta'sirlar hosil qiladigan belgilangan fizik elementlar, jihatlar va imkoniyatlarni qamrab olsa va xavflar hamda ta'sirlar jarayonining bir qismi sifatida qamrab olinsa, mijoz o'zlarining kamchiliklari yoki zaiflik holati sababli loyihaning bevosita va differensial yoki nomutanosib ta'siriga uchraydigan shaxslar hamda guruhlarni aniqlaydi. FN18: Mazkur noqulay yoki zaif maqom shaxs yoki guruhning irqi, rangi, jinsi, tili, dini, siyosiy yoki boshqa qarashlari, milliy yoki ijtimoiy kelib chiqishi, mulki, tug'ilishi yoki boshqa maqomidan kelib chiqishi mumkin. Mijoz, shuningdek, jinsi, yoshi, etnik kelib chiqishi, madaniyati, savodxonligi, kasallik, jismoniy yoki aqliy nogironlik, qashshoqlik yoki iqtisodiy noqulaylik va noyob tabiiy resurslarga bog'liqlik kabi omillarni hisobga olishi kerak."¹⁴

¹¹ [Gender tengligi va iqtisodiy inkluziya | Xalqaro moliya korporatsiyasi \(XMK\) | www.ifc.org/gender](#)

¹² XMK (2012) Barqarorlik siyosati 13-bandi.

¹³ XMK (2012) Samaradorlik standartlari 4-band.

¹⁴ XMK (2012) 1-Samaradorlik standarti 12-band.

VI. LOYIHANI TAYYORLASH VA AMALGA OLISHDA E&S XAVFLARINI BOSHQARISH

A. Ekologik va ijtimoiy muammolarni tekshirish

Investitsion faoliyatga umumiy yondashuv: Ekologik va ijtimoiy tekshiruv XMK barcha investitsiya faoliyatiga taalluqlidir. XMK ekologik va ijtimoiy tekshiruv XMK tomonidan ko'rib chiqilayotgan tadbirkorlik faoliyati, shu jumladan, moliyaviy va obro'ga oid xavflarni tekshirishga kiritilgan. XMK taklif etilayotgan tadbirkorlik faoliyatining xarajatlari va foydalarini o'lchaydi va uning mantiqiy asoslari va taklif etilayotgan faoliyat uchun o'ziga xos shartlarni bayon qiladi. Ular XMK direktorlar kengashiga investitsiya faoliyati tasdiqlash uchun taqdim etilganda havola etiladi.

XMK faqat Samaradorlik standartlari talablariga oqilona vaqt davomida javob berishi kutilayotgan investitsiya faoliyatini moliyalashtiradi. Bunday talablarni bajarishda doimiy kechikishlar XMKning moliyaviy yordamini yo'qotishiga olib kelishi mumkin.

Ba'zida mijozning Samaradorlik standartlariga muvofiq ekologik yoki ijtimoiy natijalarga erishish qobiliyati uchinchi tomon harakatlariga bog'liq bo'ladi. Uchinchi tomon tartibga soluvchi sifatidagi davlat organi yoki shartnoma tarafi, tadbirkorlik faoliyatida jiddiy ishtirok etgan pudratchi yoki asosiy yetkazib beruvchi yoki tegishli grantning operatori bo'lishi mumkin (1-Samaradorlik standartida belgilanganidek). XMK tegishli tekshiruv jarayonining bir qismi sifatida mijozlarning uchinchi tomon xavflarini aniqlashini ko'rib chiqadi va bunday xavflarni boshqarish mumkinmi yoki yo'qligini va agar shunday bo'lsa, qanday sharoitlarda Samaradorlik standartlariga mos keladigan natijalarni yaratish uchun aniqlaydi. Ba'zi xavflar XMK taklif etilayotgan tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlashdan bosh tortishini talab qilishi mumkin.

XMK mijozlar faoliyatini moliyalashtirishga oid shartnomalari mijozlar rioya qilish majburiyatini olgan maxsus qoidalarni o'z ichiga oladi. Bularga Samaradorlik standartlarining amaldagi talablari va harakatlar rejalariga kiritilgan o'ziga xos shartlar, shuningdek, ekologik va ijtimoiy hisobotlarga oid tegishli qoidalarga rioya qilish va tegishli hollarda XMK xodimlari yoki vakillarining nazorat tashriflari kiradi. Agar mijoz huquqiy shartnomalar va tegishli hujjatlarda ifodalangan ekologik va ijtimoiy majburiyatlarni bajarmasa, XMK mijoz bilan uni muvofiqlikka qaytarish uchun ishlaydi va agar mijoz muvofiqlikni tiklay olmasa, XMK huquqlari va kerak bo'lsa, choralardan foydalanadi.

XMK mijozlardan biznesida jiddiy o'zgarishlar ro'y berganda yoki ular XMK Kengashi ma'qullagan paytda taqdim etilganidan sezilarli darajada farq qiladigan yangi biznes sohasiga kirishni rejalashtirganida, XMKga xabar berishlarini talab qiladi. Bunday sharoitda XMK yangi faoliyat sohasi ekologik va/yoki ijtimoiy xavf va/yoki ta'sir ko'rsatishi yoki ko'rsatmasligini baholaydi va agar ta'sir ko'rsatsa, XMK mijozdan Ekologik va ijtimoiy boshqaruv tizimini (ESMS) quyidagilarga muvofiq ravishda o'zgartirishni talab qiladi: i) bunday yangi korxonalarining moddiy o'zgarishlari bilan bog'liq potensial ekologik va ijtimoiy xavflar va ta'sirlarga; (ii) mazkur siyosatga; va (iii) Samaradorlik standartlarining amaldagi talablariga. XMK mijozdan yangi biznes sohalarida moliyalashtiriladigan tadbirlar uchun ekologik va ijtimoiy ekspertiza natijalarini taqdim etishni so'rashi mumkin.

Bu bo'lim va undan keyingi kichik bo'limlar olingan Ekologik va ijtimoiy barqarorlik siyosatining to'liq matni bilan bu havola orqali tanishish mumkin: <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2012/publications-policy-sustainability-2012>

<https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/mgrt/ifc-process.pdf> manziliga ham qarang.

1. To'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar

XMK ekologik va ijtimoiy tekshiruvni tadbirkorlik faoliyatining tabiati, ko'lami va bosqichiga hamda ekologik va ijtimoiy xavf va ta'sir darajasiga mutanosibdir. XMK loyihalash, qurish yoki foydalanish bosqichida bo'ladimi, XMK qo'llab-quvvatlash uchun ko'rib chiqilayotgan barcha yangi to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarni tegishli tekshiruvdan o'tkazadi. Tegishli tekshirish vaqtida mablag'lardan taklif qilingan foydalanish to'liq aniqlanmagan bo'lsa, XMK ekologik va ijtimoiy tegishli tekshiruvni XMK xavflarni boshqarish doirasida mijozning boshqa tadbirkorlik faoliyatini qamrab olish uchun kengaytirilishi mumkin. Tadbirkorlik faoliyati bilan bog'liq muhim ekologik yoki ijtimoiy ta'sirlar, shu jumladan, boshqalar tomonidan yetkazilgan oldingi yoki hozirgi salbiy ta'sirlar mavjud bo'lsa, XMK mijozni bilan mumkin bo'lgan tuzatish choralarini aniqlash uchun ishlaydi.

Mijozning biznes faoliyatiga nisbatan XMK investitsiya muddati har bir amaliyotga farq qiladi. XMK ishtiroki ko'pincha biznes faoliyat belgilanib, obyekt tanlanib, qurilish boshlanganidan keyin boshlanadi. Bunday hollarda XMK investitsiyalarni ko'rib chiqishdan oldin mijoz va/yoki har qanday uchinchi tomon tomonidan amalga oshirilgan ESMS va xavflarni boshqarish amaliyoti, shuningdek, ekologik va ijtimoiy baholash va jamoatchilik ishtirokini ko'rib chiqadi. XMK ishtiroki investitsiyalarni loyihalashning dastlabki bosqichlarida boshlanganda, XMK mijozga muayyan xavf va ta'sirlarni oldindan ko'rish va bartaraf etishda; imkoniyatlarni aniqlashda; va ularni sarmoyaning butun muddati davomida boshqarishda yanada samaraliroq yordam bera oladi.

Ekologik va ijtimoiy ekspertiza odatda quyidagi asosiy qismlarni o'z ichiga oladi: (i) biznes faoliyatining ekologik va ijtimoiy xavflari va ta'siri bilan bog'liq barcha mavjud ma'lumotlar, yozuvlar va hujjatlarni ko'rib chiqish; (ii) kerak bo'lganda, obyektni tekshirish va mijoz xodimlari va tegishli manfaatdor tomonlar bilan suhbatlar o'tkazish; (iii) Samaradorlik standartlari va Jahon banki guruhining ekologiya, salomatlik va xavfsizlik bo'yicha ko'rsatmalari qoidalari yoki kerak bo'lganda boshqa xalqaro miqyosda tan olingan manbalar talablari bilan bog'liq holda tadbirkorlik faoliyatining ekologik va ijtimoiy samaradorligini tahlil qilish; va (iv) ular bilan bog'liq har qanday kamchiliklarni aniqlash va mijozning mahalliy boshqaruv amaliyotida aniqlanganidan tashqari qo'shimcha choralar va harakatlar. Tadbirkorlik faoliyati Samaradorlik standartlariga javob berishini ta'minlash uchun XMK bunday qo'shimcha harakatlar (Ekologik va ijtimoiy harakatlar rejasini) XMK investitsiyalari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi.

Daromadlardan foydalanish va aniq belgilangan ekologik va ijtimoiy izga ega bo'lgan tadbirkorlik faoliyati holatlari, XMK tomonidan taqdim etilgan mablag'lar hisobidan moliyalashtiriladigan tadbirkorlik faoliyatiga XMK ekologik va ijtimoiy xavflarni boshqarish bo'yicha talablari qo'llanadi. Biroq XMK o'z mijozlarini barcha amaliyotlarida ekologik va ijtimoiy xavflarni izchil boshqarishga undaydi.

Agar moliyalashtiriladigan tadbirkorlik faoliyati jamoalar (ya'ni, ta'sirlangan jamoalar) uchun potensial jiddiy salbiy ta'sirlarni keltirib chiqarishi mumkin bo'lsa yoki mahalliy xalqlarga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan hollarda, XMK mijozlardan Xabardor maslahat va ishtirok etish (ICP) jarayonida ishtirok etishlarini kutadi. Bunday hollarda, XMK tekshiruvni orqali mijozning hamjamiyat ishtiroki ICPni o'z ichiga olgan va ta'sir ostida qolgan hamjamiyatlarning ishtirokini ta'minlaydigan, ta'sir ostida qolgan hamjamiyatlarning biznes faoliyatini keng jamoatchilik tomonidan qo'llab-quvvatlanishini aniqlaydi. Hamjamiyatni keng qo'llab-quvvatlash – bu taklif etilayotgan tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi

shaxslar yoki ularning tan olingan vakillari orqali zarar ko'rgan hamjamiyatlarning ifodalari to'plami. Ba'zi shaxslar yoki guruhlar tadbirkorlik faoliyatiga e'tiroz bildirsa ham, BCS bo'lishi mumkin. Kengash tadbirkorlik faoliyatini ma'qullagandan so'ng, XMK o'z portfelini nazorat qilish doirasida mijozning hamjamiyat ishtiroki jarayonini kuzatishda davom etadi.

Bundan tashqari, agar taklif etilayotgan tadbirkorlik faoliyati mahalliy xalqlarning erkin, oldindan va xabardor qilingan roziligiga oid 7-Samaradorlik standarti talabini amalga oshirsa, XMK ekologik va ijtimoiy ekspertizasining bir qismi sifatida mijoz tomonidan o'tkazilayotgan jarayonni chuqur tahlil qiladi.

B. Ekologik va ijtimoiy toifalash

Taklif etilayotgan investitsiyalarning ekologik va ijtimoiy xatarlari va ta'sirini ko'rib chiqishning bir qismi sifatida XMK xavf va ta'sirlar hajmini aks ettirish uchun ekologik va ijtimoiy toifalash jarayonidan foydalanadi. Olingan toifa, shuningdek, XMK axborotdan foydalanish siyosatiga muvofiq oshkor qilish uchun XMK institutsional talablarini ham belgilaydi. Bu toifalar:

A toifa: Potensial sezilarli salbiy ekologik yoki ijtimoiy xavflar va/yoki turli xil, qaytarib bo'lmaydigan yoki misli ko'rilmagan ta'sirlarga ega biznes faoliyati.

B toifa: Potensial cheklangan salbiy ekologik yoki ijtimoiy xavflar va/yoki ta'sirlari kam bo'lgan, odatda obyektga xos, asosan qaytariladigan va yumshatish choralari orqali osonlikcha hal qilinadigan biznes faoliyati.

C toifa: Salbiy ekologik yoki ijtimoiy xavflar va/yoki ta'sirlar minimal yoki umuman bo'lmagan biznes faoliyati.

Batafsil ma'lumot uchun E&S toifalari bo'yicha XMK sharhiga qarang (2012-yil 1-yanvar)¹⁵

C. Nazorat

XMK portfel nazorati dasturi doirasida o'z investitsiyalari va maslahat faoliyatini monitoring qilish uchun quyidagi harakatlarni amalga oshiradi:

To'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar

- XMK Ekologik va ijtimoiy ekspertiza tartib-qoidalari talablariga muvofiq ekologik va ijtimoiy xavf va/yoki ta'sirga ega tadbirkorlik faoliyatini muntazam nazorat qilish dasturini amalga oshirish.
- Mijozning yillik monitoring hisobotida va Ekologik va ijtimoiy harakatlar rejasidagi yangilanishlarda bildirilganidek, amalga oshirish samaradorligini investitsiyalar uchun ekologik va ijtimoiy sharoitlar va mijozning majburiyatlari bilan taqqoslash. Tegishli hollarda barqarorlik sohasida mijozlar faoliyatini yanada yaxshilash imkoniyatlarini aniqlash va ko'rib chiqish.
- Agar o'zgargan biznes faoliyati holatlari salbiy ekologik yoki ijtimoiy ta'sirga olib kelishi mumkin bo'lsa, XMK ularni hal qilish uchun mijoz bilan ishlaydi.

¹⁵ [Microsoft Word - Interpretation Note on E&S Categorization December 21.docx \(ifc.org\)](#)

- Agar mijoz investitsiyalar uchun ekologik va ijtimoiy shart-sharoitlarda ifodalangan ekologik va ijtimoiy majburiyatlarini bajarmasa, XMK mijoz bilan uni iloji boricha talablarga muvofiqlashtirish uchun ishlaydi va agar mijoz muvofiqlikni tiklay olmasa, XMK tegishli choralarni ko'radi.

VII. Axborotdan foydalanish siyosati (AIP)¹⁶

Ekologik va ijtimoiy ma'lumotlar. Samaradorlik standartlariga muvofiq, XMK o'z mijozlaridan ta'sirlangan hamjamiyatlar, shu jumladan, ma'lumotni oshkor qilish orqali, ularning loyihalari bunday manfaatdor tomonlarga olib keladigan xavf va ta'sirlarga mutanosib ravishda hamkorlik qilishni talab qiladi. XMK quyidagi ekologik va ijtimoiy ma'lumotlarni ommaga taqdim etadi: (a) To'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar. Taklif etilayotgan har bir A va B toifali loyihalar uchun XMK ko'rib chiqish natijalari va tavsiyalarining qisqacha mazmuni, Ekologik va ijtimoiy tahlil xulosasini (ESRS) oshkor qiladi. ESRS quyidagilarni o'z ichiga oladi: (i) Samaradorlik standartlari va har qanday tegishli shikoyat mexanizmlari, shu jumladan, CAOga havolalarni; (ii) XMK tomonidan loyihani toifalashning mantiqiy asoslarini; (iii) loyihaning asosiy ekologik va ijtimoiy xavflari va ta'sirining tavsifini; (iv) bu xavf va ta'sirlarni yumshatish uchun belgilangan asosiy chora-tadbirlarni va loyihani Samaradorlik standartlariga yoki XMK talab qilganda, Ekologik va ijtimoiy harakatlar rejasiga (ESAP) muvofiq tarzda amalga oshirish uchun ko'rilishi kerak bo'lgan har qanday qo'shimcha choralar tavsifini; (v) agar loyihani amalga oshirish natijasida issiqxona gazlari hajmi CO2 ekvivalentida 25 000 mln tonnadan ortiq bo'lsa, ularning kutilayotgan emissiyasini; (vi) mijoz tomonidan yoki uning nomidan tayyorlangan har qanday tegishli Ekologik va ijtimoiy ta'sirni baholash (ESIA) hujjatlarining elektron nusxalarini yoki veb-havolalarini; va (vii) mahalliy xalqlarning erkin, oldindan va xabardor qilingan roziligi (FPIC) tekshirish talab qilinadigan loyihalar uchun bunday rozilik jarayonining holati tavsifini.

Ekologik yoki ijtimoiy salbiy xavfi va/yoki ta'sirlari minimal darajada bo'lgan yoki umuman bo'lmasligi kutilganidan tashqari, har bir investitsiya uchun MK ESRS yoki SIIni quyidagi ekologik va ijtimoiy ma'lumotlarni kelib tushishiga ko'ra yangilab boradi:

- (a) XMK direktorlar kengashi (yoki boshqa tegishli ichki organ) tomonidan investitsiya ma'qullangandan keyin ishlab chiqarilgan XMK tomonidan talab qilinadigan, har qanday ESAP; va XMK direktorlar kengashi (yoki boshqa tegishli ichki organ); va
- (b) XMK talab qilgan hollarda ESAP amalga oshirilishining holati.

A va B toifali investitsiyalar uchun XMK, zarur bo'lsa, quyidagilarni ham taqdim etadi:

- (c) XMK tomonidan ko'rib chiqilgan har qanday ESIA, agar mavjud bo'lsa; va
- (d) Samaradorlik standartlariga muvofiq, XMK talab qilgan hollarda uchinchi tomon monitoringi hisobotlari.

Axborotdan foydalanish siyosatining to'liq matni bilan quyidagi havola orqali tanishish mumkin: <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/2010/2012-ifc-access-to-information-policy-en.pdf>

¹⁶ [Oshkor qilish – Axborotdan foydalanish siyosati \(AIP\) \(ifc.org\)](https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/2010/2012-ifc-access-to-information-policy-en.pdf)

VIII. Shikoyatni ko'rib chiqish

A. XMK shikoyatlarni ko'rib chiqish mexanizmi¹⁷

Tashqi manfaatdor tomonlar tomonidan yuborilgan ekologik va ijtimoiy shikoyatlarga javob berish E&S bo'yicha ijobiy natijalarga erishish va XMK javobgarlikka sodiqligini ko'rsatish uchun juda muhimdir. XMK E&S shikoyatlariga javob berishni osonlashtirish uchun institutsional darajadagi shikoyat mexanizmini yaratdi. E&S shikoyatini qabul qilganda, XMK shikoyatchilar bilan hamkorlik qiladi va E&S muammolariga imkon qadar tez va samarali yechim topish uchun mijozlar bilan ishlaydi.

B. Muvofiqlik bo'yicha maslahatchi/ombudsman¹⁸

XMK o'z mijozlaridan ta'sir ostida qolgan jamoalarning tegishli shikoyatlarini ko'rib chiqish uchun tegishli mexanizmlar va/yoki tartiblarni yaratish va boshqarishni talab qilib, ularning biznes faoliyatidan kelib chiqadigan ekologik va ijtimoiy muammolarni hal qilishda qo'llab-quvvatlaydi. Bunday mexanizmlar va tartiblarga qo'shimcha ravishda, qabul qiluvchi mamlakatda mavjud bo'lgan ma'muriy va/yoki huquqiy protseduralarning roli ham hisobga olinishi kerak. Shunga qaramay, XMK tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan tadbirkorlik faoliyatidan jabrlanganlarning shikoyatlari tadbirkorlik faoliyati darajasida yoki boshqa o'rnatilgan mexanizmlar orqali to'liq hal etilmagan holatlar bo'lishi mumkin.

Mas'uliyatning muhimligi va ta'sir ostida qolgan jamoalarning tashvishlari va shikoyatlari adolatli, obyektiv va konstruktiv tarzda ko'rib chiqilishi kerakligini tan olgan holda, XMK tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan tadbirkorlik faoliyati muammolarini mustaqil nazorat organiga yetkazish uchun Muvofiqlik bo'yicha maslahatchi/Ombudsman (CAO) orqali zarar ko'rgan shaxslar va jamoalarga yordam berish uchun mexanizm yaratildi.

CAO XMK rahbariyatidan mustaqil va Jahon banki guruhi prezidentiga bevosita hisobot beradi. CAO joylardagi ekologik va ijtimoiy natijalarni yaxshilash va XMK jamoatchilik mas'uliyatini oshirish maqsadida XMK tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan tadbirkorlik faoliyatidan zarar ko'rgan shaxslarning shikoyatlariga javob beradi. CAO nizolarni hal qilish bo'limi orqali muammolarni hal qilishning moslashuvchan yondashuvidan foydalangan holda shikoyatlarni hal qilish uchun ishlaydi. CAO muvofiqlik bo'limi orqali CAO operatsion ko'rsatmalariga muvofiq XMK ekologik va ijtimoiy faoliyatining loyiha darajasidagi auditini nazorat qiladi.

Shikoyatlar XMK tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan biznes faoliyatining CAO vakolatiga kiradigan har qanday jihatiga tegishli bo'lishi mumkin. Ular XMK tomonidan moliyalashtiriladigan tadbirkorlik faoliyatining ekologik yoki ijtimoiy ta'siri ostida qolgan yoki ta'sir ko'rsatilishi mumkin bo'lgan har qanday shaxs, guruh, jamoa, tashkilot yoki boshqa tomon amalga oshirishi mumkin.

CAO siyosatining to'liq matni bilan quyidagi havola orqali tanishish mumkin:
<https://www.ifc.org/en/about/accountability/cao-policy-consultation>

¹⁷ <https://www.ifc.org/en/what-we-do/sector-expertise/sustainability/submitting-environmental-social-complaints-to-ifc>

¹⁸ [Bosh sahifa](#) | [Muvofiqlik bo'yicha maslahatchi/ombudsman idorasi \(cao-ombudsman.org\)](https://www.ifc.org/en/what-we-do/sector-expertise/sustainability/submitting-environmental-social-complaints-to-ifc)

1-ilova. Asosiy ma'lumotnoma hujjatlari

XMK (2007) Manfaatdor tomonlar ishtiroki: Rivojlanayotgan bozorlarda [manfaatdor tomonlar ishtirokida biznes yurituvchi kompaniyalar uchun yaxshi amaliyot bo'yicha qo'llanma: Rivojlanayotgan bozorlarda biznes yurituvchi kompaniyalar uchun yaxshi amaliyot bo'yicha qo'llanma \(ifc.org\)](#)

XMK (2012) XMK Barqarorlik asoslari - <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/mgrt/ifc-sustainability-framework.pdf>

XMK (2017) yaxshi amaliyotga oid eslatma: Pudratchilarning ekologik va ijtimoiy samaradorligini boshqarish - <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/mgrt/p-gpn-escontractormangement.pdf>

XMK (2017) Yaxshi amaliyot bo'yicha qo'llanma: Xavfsizlik kuchlaridan foydalanish: Xavflar va ta'sirlarni baholash va boshqarish - <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/mgrt/p-handbook-securityforces-2017.pdf>

XMK & Ijtimoiy javobgarlik xalqaro (SAI) (2007) Mehnat standartlari samaradorligini o'lchash va yaxshilash. 2-samaradorlik standarti Mehnat va ish sharoitlari bo'yicha qo'llanma - <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/mgrt/sai-ifc-laborhandbook.pdf>

XMK (2023) Yaxshi amaliyot bo'yicha qo'llanma – Yer sotib olish va majburiy ko'chirish - <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/2023/ifc-handbook-for-land-acquisition-and-involuntary-resettlement.pdf>

XMK (2009) Loyiha ta'siri ostida qolgan jamoalarning shikoyatlarini ko'rib chiqish bo'yicha yaxshi amaliyot eslatmasi – <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/mgrt/ifc-grievance-mechanisms.pdf>.

XMK/MIGA (2021) Mustaqil javobgarlik mexanizmi (CAO) siyosati - <https://www.ifc.org/content/dam/ifc/doc/2023/ifc-miga-independent-accountability-mechanism-cao-policy.pdf>